

ՀԵՂԻՆԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԵՊՀ «Միջազգային հարաբերություններ»
Ցեղասպանագիտություն» ստորաբաժանման մագիստրոս
elline.hovhannisyan@mail.ru

ՌՈՒԲԵՆ ՀԵՐՅԱՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ

(ըստ Հայաստանի ազգային արխիվում պահպանվող
փաստաթղթերի)

Բանալի բառեր՝ Ռուբեն Հերյան, Հայոց ցեղասպանություն, ՀԲԸ
միություն, Տեր-Ջոր, որբահավաք աշխատանք:

Սույն հոդվածի շրջանակներում ներկայացվում է հայ որբերի
հայրիկի՝ Ռուբեն Հերյանի անձնվեր գործունեությունը, որբերի հա-
վաքագրման և որբանոցներում տեղակայելու վերաբերյալ, ինչպես
նաև Հերյանի համագործակցությունը ՀԲԸ միության հետ: Հանգա-
մանալից կերպով ներկայացվում է ՀԱԱ-ում պահպանվող Ռուբեն
Հերյանի ֆոնդը՝ 420, և ՀԲԸ միության կողմից տրամադրված գու-
մարային օգնությունը՝ որբերին, կանաց և աղջիկներին օգնելու
մահմեդական, թուրքական միջավայրից ազատագրելու համար:

ՀԲԸ միությունը հնագույն և ամենախոշոր բարեգործական
կազմակերպությունն է Սփյուռքում: Ստեղծվել է 1906 թ. եգիպտա-
հայ ազգային գործիչ Պողոս Նուբարի կողմից, որը նաև եղել է
կազմակերպության առաջին նախագահը: 1915 թ. դեպքերից հետո
կազմակերպությունը որբանոցներ և ապաստարաններ է հիմնել
Կիլիկիայում, ապա Լիբանանում, Սիրիայում, Երուսաղեմում և այ-

լուր: Կազմակերպության հետ սերտ համագործակցել է նաև Ռուբեն Հերյանը¹:

Հերյանի գործունեությունը և համագործակցությունը ՀԲԸ միության հետ բավականին ներկայացված է արխիվային փաստաթղթերում, որոնց հիման վրա կարելի է ուսումնասիրել, թե որքան դրամական միջոցներ է կազմակերպությունը հատկացրել Ռուբեն Հերյանին և ինչ ուղղություններով են ծախսվել այդ գումարները²:

Ուսումնասիրելով ՀՀ Ազգային արխիվում պահպանվող փաստաթղթերը, տեսնում ենք, թե ինչ բարեխղճությամբ է Հերյանը կատարել իր աշխատանքը, անձնվիրաբար պայքարել յուրաքանչյուր որբի կամ հարեմում հայտնված հայ կանանց գերությունից փրկելու համար: 22 նոյեմբերի 1919 թ. թվակիր նամակից տեղեկանում ենք, որ ՀԲԸ միության Հալեպի մասնաճյուղը Ամերիկայից ստացված 239,16 արժողությամբ անգլիական ոսկու չեք է տրամադրել Հերյանին՝ աղջիկներին, կանանց անապատի հարեմներից ազատելու նպատակով: Ի հավելումն, ժողովը, հաշվի առնելով Հերյանի անձնուրաց նվիրվածությունը իր գործին, որոշել և տրամադրել է ևս 250 եգիպտական ոսկու չափով գումար՝ Կիլիկիա մեկնած ժողովի անդամ Լ.Տ. Ասատուրի միջոցով: Նամակում Հալեպի կազմակերպությունը խնդրում էր տրամադրել տեղեկագիր և, հնարավորության դեպքում, ազատվածների լուսանկարները՝ հուսալով, որ տեղեկագիրը ստանալով կկարողանա նոր ավելի խոշոր գումարներ տրամադրել Հերյանին՝ որբերին ազատագրելու համար: Գումարների զգալի մասը ուղարկվելու էր Ամերիկայից:

¹ Ռուբեն Հերյանը ծնվել է 1869 թ. Թոքատում՝ Եվդոկիա: Մարգարյան Ն., *Միջազգետրի անապատների հայ որբախույզները (1918–1923)*, ԵՊՀ Հայագիտության հարցեր, 1 (13), Եր., 2018, էջ 39:

² ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 1–1 շրջ.:

25 դեկտեմբերի 1919 թ. թվակիր նամակից տեղեկանում ենք, որ Հերյանին է ուղարկվել ժողովի կարևոր զեկուցումներից մեկի պատճենը և մի նամակ ուղղված Հալեպի մասնաժողովին³: Բովանդակությունից պարզ է դառնում, որ ժողովը լրջորեն զորավիգ է կանգնել Հերյանին իր ստանձնած գործում և այդ իսկ մտահոգությամբ Հալեպում հաստատելու է ազատագրյալների հատուկ ապաստարան-աշխատանոց, որտեղ պիտի ընդունվեին և խնամք վայելեին ազատագրվածները: Կազմակերպությունը նույնիսկ միջոցների հայթայթման հարցում դիմում էր Հերյանին Հալեպի մասնաժողովին օգնելու համար՝ վստահեցնելով, որ ՀԲԸ միության կենտրոնական վարչական ժողովը մասնավոր կարևորություն է տալիս ազատագրման գործին և խնդրում է այդ մասին մանրամասն տեղեկություն, ցուցակ, լուսանկար ուղարկել:

Հաջորդ՝ ՀԲԸ միության կենտրոնական վարչական ժողովի ուղարկած 14 սեպտեմբեր 1920 թվագրվող նամակից պարզ է դառնում, որ ժողովը լսել է Դյորթ-Յոլի և շրջակա տարածքների կացության մասին Հերյանի հաղորդած մանրամասն տեղեկությունները և, հաշվի առնելով նրա մատնանշած կարիքների անհետաձգելի հանգամանքը, տրամադրել է 2000 եգիպտական ոսկի գումար, որից 1000 ոսկին նա պետք է հատկացներ Դյորթ-Յոլ գաղթող ամանոսցիների աշխատանքը կազմակերպելուն, իսկ մյուս 1000 ոսկին՝ տեղական կարիքները հոգալուն⁴: Ժողովը խնդրում էր հոգալ գումարների բարվոք գործածությունը և այդ առթիվ ձեռնարկված գործերի մասին տեղյակ պահել՝ կանոնավոր հաղորդագրություններ և հաշիվներ ուղարկելով կենտրոնական վարչություն:

Հաջորդ նամակը դարձյալ ուղարկված է Կահիրեից՝ 22 նոյեմբեր 1920 թ.: ՀԲԸ միության կենտրոնական վարչական ժողովի

³ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 2-2 շրջ.:

⁴ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 3:

որոշմամբ, մեծ եռանդով նվիրական գործը շարունակելու համար Հերյանին մասնավոր պաշտոն է շնորհվում: Դա արվում էր միության բարոյական և նյութական օժանդակությամբ նրա գործունեությունը ավելի արդյունավետ դարձնելու համար⁵: Հերյանի պատրաստակամությանը ընդառաջելով և օգտվելով նրա դեպի Ամերիկա կատարելիք առաջիկա ճամփորդությունից՝ ժողովը նրան լիազորում էր, որպես կազմակերպության պատվիրակ, հանուն միության զբաղվել որբերի խնդրով՝ որբերի համար ձեռք բերելով պաշտպանություն և որբանպաստ նվիրատվություններ: Այդ նպատակին հասնելու համար նա պետք է համագործակցեր միության տեղական մասնաժողովների հետ, իսկ Ամերիկայում՝ Բոսթոնի շրջանային հանձնաժողովի և Նյու-Յորքի տիկնանց որբախնամ կենտրոնական հանձնախմբի հետ համատեղ ջանքերով, քարոզչության նպատակով, կազմակերպեր հանդեսներ՝ ստեղծելով հասույթի աղբյուրներ: Նամակից իմանում ենք, որ Միության որբանպաստ հիմնադրամը գոյանում էր որբերի պաշտպանների վճարած տարեվճարներից, հոգուտ որբերի կազմակերպված հանգանակություններից և այլազան նվիրատվություններից: Այդ հիմնադրամն էր հոգում ոչ միայն Միության սեփական որբանոցների ծախսերը, այլև որբերին տրամադրում էր բացառիկ նպաստներ: Այդ հիմնադրամից առաջ ստեղծված էր նաև Ազատագրման հիմնադրամը, որի նպատակն էր անապատի որբերին և հարեմների հայուհիներին ազատագրելու գործին սատարելը, սակայն աննշան նվերների պատճառով ազատագրման գործը անկարելի էր դարձել, բայց փոխարենը տարեկան 1200 եգ. ոսկի վարկով, Հալեպում ստանձնել էին ապաստարան-աշխատանոցի ստեղծումը, որտեղ կընդունվեին ազատագրված որբերը և հայուհիները: Մեկ որբի տարեկան պաշտպանության համար ծախսվել էր 12 եգ. ոսկի, իսկ Ամերիկայի համար՝

⁵ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 5–9:

60 դոլլար կանխիկ վճարելի, նվազագույնը 3–5 տարի գրավոր հանձնառությամբ: Այս գումարը կազմում էր որբի տարեկան ամբողջ ծախսի մեկ քառորդից առավելը մեկ երրորդը: Մնացածը հոգացվում էր պետական հացագնով և միության միջոցներով: Որբերի պաշտպանության ամբողջ հոգսը ստանձնելու պարագայում հարկ կլինեք վճարել միջին հաշվով 40 անգլիական ոսկի: Մանավանդ, որդեգրության օրինական ձևակերպումը պահանջում էր դիմել Ազգային իշխանությանը, որը ձեռնհաս էր պատասխանելու այսպիսի դիմումներին: Յուրաքանչյուր որբապաշտպանի հանձնվում էր որբի լուսանկար-վիճակացույցը, դժբախտաբար, ոչ բոլոր պաշտպաններին էր դա հնարավոր տալ, քանի որ դժվարություններ էին ծագում որբերի ճշգրիտ արձանագրությունները և հաջող լուսանկարները ձեռք բերելիս:

Ժողովը Հերյանին է հանձնարարում մի հնար գտնել սիրելի որբերին երկաթյա մահճակալներով ապահովելու համար, որոնք ստիպված քնում էին հատակին, այդ նպատակով առաջարկվում էր 1000 մահճակալի համար ֆոնդ ստեղծել և 8–13 տարեկան երեխաների համար ամենապարզ տեսակի մահճակալներ գնել և փոխադրել Կիլիկիա, որի շնորհիվ ավելացվելու էր որբանոցների քանակը:

Նամակը տեղեկացնում էր Հերյանին, որ Միությունը այդ պահին ուներ երեք որբանոց. մեկը՝ Մերսինում, երկուսը՝ Դյորթ-Յուլում, նաև հաղորդում էր Հաճնի որբանոցի նահատակության մասին: Ադանայի որբանոցի առնչությամբ, որտեղ տակավին 500 որբեր պիտի ապաստանեին, սպասում էին Ֆրանսիայի զինվորական իշխանության հավանությանը: Չափահաս որբերի համար բացվելու էր որբանոց-արհեստանոց, իսկ որբուհիները հավաքվելու էին հատուկ որբանոցի մեջ՝ հրաժարվելով երկսեռ որբանոցի գաղափարից: Դյորթ-Յուլի «Սիսուան» որբանոցը միությունը հանձնել էր Ամերիկայի նպաստամատույցին, որի հովանավորության տակ կատար-

վելու էր որբանոցի մատակարարումը: Որբանոցի համար հարկադրված կառուցել էին մասնավոր շենք, որի համար անհրաժեշտ էր 3000 եգ. ոսկու ծախս: Շենքի մեծ մասը պատրաստ էր, և որբերը հետզհետե տեղափոխվում էին այնտեղ:

Հաճնում ևս նախատեսված էր որբանոցի կառուցում, սակայն որբերի եղերական նահատակության պատճառով որբանոցը որոշվում է կառուցել մեկ այլ վայրում: Ժողովը նաև հայտնում էր Հերյանին, որ Հաճնի որբերի նահատակության քառասունքի օրը՝ դեկտեմբերի 30-ը, միության համար սգո օր է լինելու և կատարվելու են սգահանդեսներ: Ժողովը հանձնարարում է Հերյանին Ֆրեզնոյի շրջանում անձամբ կատարել որբանպաստ քարոզչություն՝ այդ շրջանում առավելագույն չափով հաջողության հասնելու նպատակով, վստահ լինելով, որ Հերյանը կանի նույնիսկ անկարելին իր առաքելությունը հաջողությամբ պսակելու համար: Նամակի վերջում Միության կենտրոնական վարչությունը Հերյանին մաղթում էր բարի ճանապարհի և հաջող վերադարձ՝ կանխավ հայտնելով ջերմ շնորհակալություն և խորին հարգանք⁶:

ՀԲԸ միության Ամերիկայի կենտրոնական հանձնաժողովի 25 ապրիլի 1921 թվակիր նամակից հասկանում ենք, թե որքան բեղուն է եղել Հերյանի քարոզչությունը Ամերիկայում⁷: Միության գանձապահ Մ. Գարակեոզյանը հայտնում է Հերիանին, թե Կալիֆորնիայի շրջանի ռամկավարների նախաձեռնությամբ կազմակերպված ժողովների ընթացքում, ի նպաստ որբերի կազմակերպված հանգանակությունների, իրեն է ուղարկվել 14.000.00 դոլար: Այդ առթիվ Ամերիկայի կենտրոնական հանձնաժողովի քարտուղարությունը հրահանգել է իրեն Հերյանին հաղորդել ամենախտրին շնորհակալությունը իր կատարած անձնվեր ծառայության համար, որ նա ան-

⁶ Նույն տեղում:

⁷ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 10:

վերապահորեն ի սպաս է դրել մեր նահատակ ազգի բեկորները փրկելու համար:

Կահիրեի ՀԲԸ միությունը, հետադարձ հայացք նետելով, հետևյալ կերպ է գնահատում Հերյանի գործունեությունը անապատում⁸. «ՀԲԸ միությունը իր կազմակերպած վարչական մեքենան լծեց այս փրկարար գործին և իր հայրենանվեր անդամներն ու անդամուհիները մղեց շինարար, կենսագործող, արդյունաբեր աշխատանքի, ի խնդիր տարագիր վերապրող զանգվածներու ազատագրության: Եվ, եթե բարեգործականի հազարավոր անդամները չսակարկեին և չմասնակցեին բացված հանգանակությանը, ապա անհնար կլիներ հայրենանվեր նպատակի իրագործումը: Այս հայրենասերների շարքին առաջին պայծառ դեմքը կհանդիսանա ՀԲԸ միության Ամերիկայի շրջանի անդամներեն Եվդոկացի Ռ. Հերյանը, ով իր առևտրական փայլուն ձեռնարկը, հաշվեհարդարի ենթարկելով կը փութա Մերձավոր Արևելքեն, կը զինվորագրվի հայկական լեգեոնին, ապա, երբ ռազմական գործողությունները ավարտված են և մեր հավերժական թշնամին զգետնված, կը լծվի հայահավաքման աշխատանքին», -1963թ. գրում է Կահիրեի ՀԲԸ միության անդամ Ս. Շալճյանը:

Հոգվածից պարզ է դառնում, որ Շալճյանի ձեռքի տակ է գտնվել Եգիպտոսի բարեհիշատակ առաջնորդ Թորգոմ Եպիսկոպոսի ստորագրությամբ մի հրահանգ, որ ուղղված էր Հերյանին և նրա ընկերներերին՝ Մկրտիչ Եփրեմյանին և Կարապետ Սեֆերյանին, որոնց սրբազանը հանձնարարում էր⁹.

1. Այցելել բոլոր այն վայրերը, որտեղ հայեր կան (Սիրիա, Պաղեստին)

⁸ **Շալճյան Ս.**, *Ռուբեն Հերյանի մասին, Կահիրեի ՀԲԸ միության «Տեղեկատու»*, Է տարի, թիվ 4-5, նոյեմբեր-դեկտեմբեր 1963, ֆ. 420, ց., 65, գ. 45, էջ 2:

⁹ Նույն տեղում:

2. Յրված անհատներին և խմբերին միացնել և տեղավորել ծովեզերյա և շահաստան վայրերում

3. Սարսափի ազդեցության տակ կամ բռնի կրոնափոխ եղածներին անպայման վերադարձնել մայրենի եկեղեցու գիրկը

4. Կազմել տարագրյալների կամ որբերի ընդհանուր մարդահամար՝ վիճակագրական մանրամասնություններով (ինչն անհրաժեշտ էր տարագրված հայ բնակչության թվաքանակը, հայրենի բնակավայրի անունը, բնակավայրերից գաղթի ճանապարհին զոհվածների քանակը ճշտելու համար)

5. Գործ հայթհայթել տարագրությունից վերադարձողների համար

6. Պետական բյուջեից նպաստ ապահովել նրանց համար

7. Անօթևան որբերին ազգային որբանոցներ փոխադրել

8. Թուրքական վարչության օրոք թրքական կամ գերմանական որբանոցների մեջ զետեղված որբերին գտնել և առանձին շենքերի մեջ պատսպարել, որ հայ որբերը հայկական մթնոլորտի մեջ ապրեն և մեծանան հայ հսկողության ներքո

9. Ապահովել Ամերիկյան Կարմիր խաչի նպաստի աջակցությունը հայ որբերի և կորուսյալների հայտնաբերման համար:

ՀԲԸ միությունը Հերյանին համարում է ընկերության անդամ, շարքերի անկաշառ գործիչ, հերոսական խմորով թրծված նվիրակալ, որի կյանքի միակ նպատակն էր անսալ Գրիգոր Զոհրապի պատգամին և «փրկել կարելիության սահմանին մեջ հայ որբերեն, տարագիրներեն մեծ թիվ մը»: Բարեգործականը հպարտ է, որ գիտի Հերյանի նման հարազատ և անհունորեն զոհաբերող հային, ով հայրենասեր է և ունի ազգային գիտակցության բարձր ոգի, և ընկերությունը նրան սատարել է թե՛ բարոյապես, թե՛ նյութապես՝ հավատալով նրա բոլոր ձեռնարկներին¹⁰:

¹⁰ Ծալճյան Ս., նշվ. աշխ., էջ 3:

Միքայել Նաթանյանը 1949թ. հունվարի 29-ին Բեյրութում «Հայաստանի կոչնակի» 5-րդ համարում հրատարակել է մի հոդված «Ռուբեն Հերյան, Կիլիկիան հուշեր» խորագրով¹¹: Հոդվածի հեղինակը արժևորում է Մերձավոր և Միջին Արևելք եկած, իրենց գործունեությամբ անմոռաց երկու դեմքերի՝ զինվորական Ջիմ Չանգալյանին¹² և ազգային-հանրային ծառայող Ռուբեն Հերյանին՝ երկուսն էլ վաղաժամ կյանքից հեռացած: Ըստ հոդվածագրի, Հերյանը որբահավաքման հարցով հաջողել էր Պոլսի և ուրիշ կենտրոնների մեջ որբախնամ հանձնախմբեր կազմել, հետագայում ՀԲԸ միության հետ ևս միական դառնալով մտադրվում և ամբողջովին նվիրվում է իր այդ սիրական գործին, իսկ նրա վաղաժամ մահը համարում բարեբախտաբար վրա հասած՝ «ըսենք-չտեսած Կիլիկիոյ՝ համայն ժողովուրդին և որբերուն վերապահված ճակատագիրը»:

Օգտվելով Ազգային պատվիրակության Կիլիկիայի ներկայացուցիչ Մ. Տամատյանի թղթածրարներից, Մ. Նաթանյանը գտել է Հերյանի մտերմիկ ոճով գրված հիշատակագրերից մեկը՝ հասցեագրված Կիլիկիայի ֆրանսիացի կառավարիչ գնդ. Բրեմոնին: Նաթանյանը այդ հուշագրի բնագիրը ֆրանսերենից թարգմանել է հայերեն: Ձեռագիրը Հերյանի ստորագրությամբ էր՝ Ադանա, 24 ապրիլ 1920, և դրա մեջ անվերապահորեն ներկայացնում էր իր մարզի մեջ որբահավաքի անելիքները, ծրագրերը և նպատակները: Ստորև բերում ենք այդ հուշագիրը. «Սիրելի Գօլօնէլս, անցեալ հոկտեմբեր ամսոյ մէջ Ձեր գիտակցութեամբ և հավանութեամբ մեկնեցայ Պոլիս, անապատի հայ որբերը հավաքելու համար Հայոց մեջ հանգանակություն մը ընելու: Պոլսոյ մեջ իմ ջանքերս հրապարակային ժողովներով և մամուլի միջոցով մեծ յաջողութիւն գտած,

¹¹ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 47, թ. 4-4 շրջ.:

¹² Մահացել է 1947 թ. Նյու Յորքում:

այս պրօպականտը արձագանք գտավ աշխարհի ամեն կողմերը գտնուող հայութեան մեջ: Այնպէս որ Պոլսէն վերջ Եգիպտոսէն, Պուլկարիայէն, Անգլիայէն և Ամերիկայէն հետզհետէ այդ նպատակին համար գումարներ հասան՝ Պոլսոյ Պատրիարքարանի հովանավորութեամբ կազմուած Որբահավաք յանձնախումբերուն: Այս նպատակին համար յանձնախումբեր կազմուեցան Պոլիս, Ատանա և Հալէպ¹³:

Նոյեմբերին մէջ երկրորդ շրջան մ' ըրի Տեր-Ջորի անապատները և հազիվ հարիւրի չափ որբեր ազատած էի, երբ Տեր-Ջորի խառնաշփոթութիւնները վրայ հասնելուն և կեանքիս սպառնալիքին տակ ստիպուեցայ առժամանակեայ կերպով նահանջել Տեր-Ջորէն, - գրում է Հերյանը: Ես արդէն դիմում ըրած եմ՝ իմ զինվորական ծառայութենէս ազատ արձակուելու համար: Բժշկական քննութիւնը արդէն զիս զինուորութեան անյարմար գտած է, և յոյս ունիմ որ ի մօտոյ պիտի ստանամ արձակմանս թուղթը: Մտադիր եմ անմիջապէս վերսկսիլ որբահավաք գործս և ջանք չխնայել ազատելու համար 3-4000 հայ որբուկները, որոնք տակավին կը տառապին արապներու և վայրենի թուրքերու մօտ:

Սակայն ինծի մեծ մտածման առարկայ մը եղած է թէ՛ ուր պիտի զետեղուին այդ որբերը: Կը մտածեմ թէ Հալէպի որբանոցի շէնքն անբավական է նոր որբեր ընդունելու: Այս մտածումներու տակ ընկճուած համարձակութիւն կունենամ դիմելու Ձեր վսեմութեան և խնդրելու Ձեզմէ որ, հաճիք շէնք մը տրամադրել կամ նոր մը կառուցանել, որպէսզի կարենամ զետեղել ազատագրուած հայ որբերը այդ շէնքին մեջ: Շատ պիտի փափաքեի որ այդ շէնքը երկուքի բաժանուած ըլլար, աղջկանց և մանչոց զատ յարկաբաժիններով:

¹³ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 47, թ. 5:

Կը յուսամ թե մեկնելէ առաջ պիտի ստանամ Ձեր հրամանը և շենքի կառուցման պետք եղած կարգադրութիւնները Որբահավաք Յանձնախումբի հետ ընելէ յետոյ մեկնիլ անապատ: Կ'ապահովցնեմ Ձեզ, Սիրելի Գօլօնէլս, որ այդ որբուկները և ամբողջ հայ ազգը երախտապարտ պիտի մնան Ձեզ հանդէպ»:

Նաթանյանը անդրադառնում է նաև այն բանին, որ Ադանայի մեջ, որտեղ Կիլիկիո ջարդի զոհերի համար թուրքերից մնացած որբանոց կար, ֆրանսիացիների ջանքերով նորն է կառուցվում: ՀԲԸ միության Մերսինի և Դյորթ-Յուլի Քելեկյան որբանոցներից բացի, միութիւնը Դյորթ-Յուլի մեջ ձեռնարկեց 2-րդ ավելի խոշոր որբանոցի շինություն, որին ֆրանսիացիները կրկին աջակցեցին (Սիսուան որբանոց):

Այսպիսով, Հայոց ցեղասպանության տարիներին հայ ազգը փրկելու կարևորագույն միջոցներից մեկը դարձավ որբահավաք աշխատանքների իրագործումը, ինչպես նաև հայկական որբանոցների ստեղծումը: Արխիվային փաստաթղթերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզ դարձավ, որ Ռուբեն Հերյանը սերտ համագործակցություն է ունեցել ՀԲԸ միության հետ, որի արդյունքում միութիւնը Հերյանին համարում էր իր պատվավոր անդամը, բարձր գնահատում նրա անձնուրաց, տքնաջան աշխատանքը, փորձելով վարձահատույց լինել նրան՝ երկար տարիներ վառ պահելով նրա հիշատակը:

СОТРУДНИЧЕСТВО РУБЕНА ГЕРЯНА С ВСЕАРМЯНСКИМ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫМ СОЮЗОМ

ОГАННИСЯН Г.

Резюме

Ключевые слова: Рубен Герян, Геноцид армян, Всеармянский благотворительный союз, Дейр-эз-Зор, сиротская работа.

В статье рассмотрены вопросы, которые относятся к области сотрудничества Рубена Геряна с Всеармянским благотворительным союзом. В Историческом архиве РА есть фонд Рубена Геряна (ф. 420, с. 65, д. 42), где довольно большое количество составляют документы, которые содержат информацию об этом. Среди этих документов особое место занимает статья С. Шалчяна, которая была издана 1963 г. В статье представлен архивный материал, который позволяет понять, как епископ армянской диаспоры Египта сотрудничал с Геряном и помогал ему в деле освобождения армянских сирот из мусульманского рабства.

COOPERATION OF RUBEN HERYAN WITH THE ARMENIAN GENERAL BENEVOLENT UNION

HOVHANNISYAN H.

Summary

Keywords: Ruben Heryan, Armenian genocide, Armenian General Benevolent Union, Der-Zor, orphan gathering work.

The article discusses issues related to the field of cooperation between Ruben Heryan and the Armenian General Benevolent Union.

There is Ruben Heryan's Fund (f. 420, p. 65, d. 42) in the Historical Archives of the Republic of Armenia, where a fairly large number of documents contain information about it. Among these documents, an article by S. Shalchyan, published in 1963, occupies a special place. The article presents archival material, which makes it possible to understand how the bishop of the Armenian diaspora in Egypt collaborated with Heryan and helped him to liberate Armenian orphans from Muslim slavery.